

ОБРАЗ «ЗАКОХАНОГО ДЕМОНА» В ХУДОЖНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЛЮБКА ДЕРЕША (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ "ОСТАННЯ ЛЮБОВ АСУРИ МАХАРАДЖА").

А.Ю. Биструшкіна, студентка групи ФУБ-1-17-4.0д, IV курс, спеціальність «Філологія (українська мова і література)».

Науковий керівник: О.М. Башкирова, доцент кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства, доктор філологічних наук.

У статті розглянуто художні особливості образу персонажа-чужинця в еkleктичній постмодерністській картині світу. Звертається увага на дефініціювання міфологічних образів з точки зору античної, ренесансної, романтичної та постмодерністської традиції. Демон постає у якості міфологеми, номінативна семантика якої корелює із уявленнями людини про світ, в якому вона існує. Зважаючи на це, у науковій роботі пропонується розглядати особу демона-чужинця з двох сторін: як міфологему, підпорядковану релігії, та художній образ, що наділений у літературному творі індивідуальними характеристиками, мотивацією та завданням. На основі роману «Остання любов Асури Махараджа» зафіксована наявність стильових нашарувань, які передбачають трансформацію романтичного образу демона-чужинця у міфологему-характер постмодерністського дискурсу. Обґрунтована специфічна нарративна стратегія дуальності художніх світів. Бінарна сполука «свій-чужий» сприяє утвердженню в образній системі персонажа-маргінала, який zarazом є посередником між двома художніми дійсностями. Дослідження видозміни міфологічного образу демона та аналіз його функцій у контексті нарративної структури повною мірою розкриває художню інтерпретацію Любком Дерешом «закоханого демона» у культурі постмодернізму.

Ключові слова: міф; міфологема; художній образ; демон-чужинець; постмодерністський роман.

The article examines the artistic peculiarities of the image of the alien character in the eclectic postmoder worldview. Attention is paid to the definition of mythological images in terms of ancient, Renaissance, Romantic and postmodern tradition. The demon appears as a mythologem, nominative semantics of which correlates with human ideas about the world in which it exists. Despite this, the research work proposes to consider the figure of the demon-stranger from two sides: as a mythologem subordinated to religion and an artistic image, endowed in a literary piece with individual characteristics, motivation and task. On the basis of the novel «The lust love of Asura Makharadz» the presence of stylistic layering, which provides for the transformation of the romantic image of the demon-stranger on the mythologem-character of postmodernist discourse, is recorded. The author substantiates a specific narrative strategy of duality of fiction worlds. The binary connection "friend-foreign" contributes to the assertion of the marginal character in the image system, which at the same time is a mediator between the two artistic realities. The study of the modification of the mythological image of the demon and the analysis of its functions in the context of narrative structure fully reveals the artistic interpretation of the "demon in love" in the culture of postmodernism by Lubcko Deresch.

Key words: myth; mythologem; artistic image; strange-demon; Postmodern novel.

Актуальність та доцільність дослідження зумовлені потребою ґрунтового вивчення художньої інтерпретації міфологічних образів українським письменником Любком Дерешем, творчість якого засвідчує складне поєднання архаїчних образів з новітнім художнім інструментарієм. З огляду на масштабні тенденції міфологізації у сучасній літературі та трансформацію традиційної естетики у літературних творах постмодернізму виникає необхідність глибокого дослідження особливостей конструювання образу персонажа-маргінала; аналізу наративної стратегії, яка репрезентує дуальність художніх світів; обґрунтування діалектики художнього образу демона у діахронічному та синхронічному аспектах.

Метою статті є виявлення особливостей моделювання образу персонажа-чужинця у художній картині світу, для якої характерна дуальність екзистенційних вимірів, на прикладі роману Любка Дереша «Остання любов Асури Махараджа».

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) окреслити статус явища міфологізації у культурі постмодернізму;
- 2) розкрити функціонал міфу як альтернативної реальності;
- 3) продемонструвати еволюцію художнього образу демона на основі світоглядних умонастроїв різних літературних періодів;
- 4) визначити характер трансформації образу демона в романі Любка Дереша «Остання любов Асури Махараджа»;
- 5) проаналізувати наративну стратегію з метою окреслення художніх особливостей образу демона-чужинця, персонажа-маргінала.

Аналіз останніх публікацій. Особливе значення для сучасного літературознавства є дослідження міфопоетичного потенціалу світового і вітчизняного письменства ХХ – початку ХХІ ст. Цій проблемі присвячені наукові праці Є. Мелетинського, Ю. Логвиненко, Т. Бовсунівської, В. Войтовича, О. Бондаревої, Н. Опришко, Н. Мірошніченко, Я. Голобородька та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українська романістика початку ХХІ століття демонструє читачеві численні багатовимірні моделі світу. Сучасне

письменство великою мірою живиться художніми здобутками постмодерної культури, що, відбувшись як довершений факт, продовжує впливати на формування найновіших естетичних тенденцій. Трансформації традиційних сюжетів та образів є важливим складником літературного процесу, однак особливості постмодерністської естетики та стильовий еkleктизм епохи ускладнюють їх аналіз та інтерпретацію.

На думку ряду науковців, зокрема Є. Мелетинського, художню літературу попереднього століття характеризує процес міфологізації [4, с. 7]; ці творчі тенденції властиві й письменству початку нового тисячоліття. Міфологічне мислення проявляється в сучасних творах на рівні образної системи та елементів сюжету. Отже, існує потреба більш детального з'ясування рецепції міфу як первісної форми культурної свідомості на сучасному етапі розвитку світової і національної літератури. Багатий матеріал для таких наукових рефлексій дає романістика яскравого представника сучасного українського письменства, Любка Дереша.

Метою дослідження є з'ясування особливостей індивідуально-авторської рецепції сюжету світової літератури, в центрі якого – образ «закоханого демона», на матеріалі роману Любка Дереша «Остання любов Асури Махараджа». Для досягнення мети були використані такі методи, як системний, описовий та аналітичний.

Перш ніж розпочати спостереження над сюжетною інтерпретацію міфологічного образу, варто з'ясувати природу міфу. Літературний теоретик І. Гурдуз у своїй монографії спробував дати визначення літературній міфотворчості як *«художньо-естетичному явищу культури, коли письменник, спираючись на міфологічний матеріал і художньо його опрацьовуючи, створює варіантну, осучаснену модель давньої широковідомої міфологічної оповіді»* [1, с. 25]. Розвинула визначення явища М. Моклиця, на думку якої, *«міф – це альтернативна реальність, об'єктивація первісного світосприйняття, яке з часом стає синонімом вигадки, неадекватного бачення, такого, чого насправді в житті немає»* [5, с. 18]. Літературознавиця звертає увагу на те, що *«міф концентрує в собі поліаспектність*

людського світосприйняття. Він однаковою мірою оманливий та істинний: він позначає наш безкінечний процес пошуку істинних знань» [5, с.18].

Вже сама назва роману Любка Дереша – «Остання любов Асури Махараджа» – передбачає активність міфологічного компонента в художньому світі твору. За визначенням В. Н. Топорова, асури – *«це клас небесних міфологічних персонажів, що володіють чаклунською силою майя (мауа)» [6, с. 34].* З давньоіндійської мови «асура» перекладається як «той, хто наповнений життєвою силою». Аналіз семантики слова показує міфологічний аспект творення сюжету, а отже, й розкриває основний принцип існування художнього світу роману, побудований на концепції дуальності світу: земного та космічного.

Образ демона, представлений у романі «Остання любов Асури Махараджа», є дещо осучасненим і протилежний загальноприйнятій культурній традиції. Перш ніж постати перед сучасним читачем у вигляді «закоханого філософа», художній образ демона пройшов ряд трансформацій.

В античній міфології демони мали людський вигляд, однак вирізнялись умінням керувати стихійними лихами, як-от буря, повінь, землетруси. Культурна традиція Середньовіччя перейняла негативну конотацію істоти-демона, зокрема, протиставляючи його лиху вдачу християнській доброчесності. У добу Ренесансу демон поставав як спокусник, лакмус людської природи. Відродження почало романтизувати істоту демона, надаючи їй не тільки зовнішніх антропологічних ознак, а й властивостей внутрішнього світу людини (характер, ідея, мета). Ю. Ковалів слушно зазначає, що *«диявола поступово олюднювали, втілювали у низку персонажів, одержимих певною ідеєю, перейнятих надпотужними пристрастями та інтересами, що інколи суперечили загальноприйнятим етичним нормативам» [3, с. 266].* Поступова трансформація образу демона спричинила появу нового літературного характеру, який активно реалізується у творчості Й.-В. Гете («Фауст»), М. Гоголя («Вечори на хуторі поблизу Диканьки»), М. Лермонтова («Демон»), М. Булгакова («Майстер і Маргарита») тощо.

Однозначно виокремити статус образу демона в сучасній літературній інтерпретації доволі важко. Демон-персонаж стає радше концептом, аніж типом. Так, роман починається з формули, дотичної до побудови казкових сюжетів: *«На віддаленій планеті Асура-лока, що повнилася туманами і далекими криками пропащих душ, молодший науковий співробітник кафедри маніпуляцій при Інституті гуманітарних досліджень і випробувань, демон, що звався Асура Махарадж, сидів, звисивши хвоста в безодню, й тяжко думав»* [2, с. 6]. Звідси маємо чітке виокремлення виняткового героя, який, потенційно, рухатиме можливі сюжетні ходи.

Любко Дереш творить образ свого персонажа в ключі романтичної літературної концепції демона-чужинця, який не може миритися з усталеним порядком речей: *«Ось уже кілька місяців усе, про що він думав, зводилось так чи інакше до того самого – він почувався чужим у цьому світі, і що далі він мешкав тут, то очевиднішою ставала його чужорідність цьому до болю в грудях рідному пейзажеві занепаду»* [2, с. 7]. У його меланхолійній задумі проявляється бунтарський дух, що межує з почуттям невідворотності життя.

Причина занепокоєності має подвійний характер: з одного боку, філософія демона Асури суперечить загальноприйнятим нормами вищого розвинутого світу нагів; з іншого боку, персонаж відчуває тяжіння до земної дівчини Даші, яка стала його «відкриттям»: *«Причиною тяжкої задуми, що тяглася вже кілька місяців і проникла в кожен закуток його життя, стало наукове відкриття, зроблене, як і більшість великих наукових відкриттів, випадково. Це наукове відкриття звалось Даша...»* [2, с. 7].

Будь-яке відкриття ґрунтується на новизні. Асура Махарадж, представник розвинутої раси, вперше звертає увагу на людину не як на представника «третьої щільності», а як на живу істоту, що має відмінний, унікальний досвід від інших форм життя Всесвіту. Дослідження групи вчених на Паталі, за Асурою, є однобоким та

упередженим. Слабиною людства вища раса нагів вважає надмірну емоційність, однак демон-бунтівник Асура бачить у цьому перевагу.

Незважаючи на художні трансформації, які відбувалися з образом демона впродовж різних літературних епох, його міфологічна основа залишається стрижневою. У романі яскраво простежується мотив вигнання прекрасного демона з Раю, де локусом для існування безгрішних душ слугує планета Патала.

Ставши вигнанцем, Асура Махарадж інтегрується у земне життя. Однак асиміляція не є остаточною ціллю демона на планеті Земля. Його місія має дещо трансцендентний характер: зрозуміти себе. У цьому Асурі допомагає Даша, виконуючи роль наставниці: *«Чим довше вони спілкувалися з Дашею, тим більше у груди вливалось світло і висвітлювало одну за одною картини його минулого»* [2, с. 103]. Поступово душа Асури-вигнанця пізнає загадковий світ почуття та любові. Нові почування лякають колишнього нага, адже він ніколи раніше не мав чуттєвого досвіду: *«Серце... Асура Махарадж подумав, що це чи не єдине місце, куди йому не доводилось заглядати впродовж свого короткого, але бурхливого життя науковця та життєлюбця»* [2, с. 103].

«Кохання – це один із шляхів до самопізнання», – так можна сформулювати мотивацію головного персонажа Асури. Сюжетні колізії не обмежуються лише двома персонажами (Асурою і Дашею). Роман порушує проблему віри, політики, міжкультурних зв'язків. Проте сама ідея незалежної, вільної особистості твориться завдяки світлому почуттю, яке постає контрастом до раціональних компромісів вищих істот.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Авторська інтерпретація сюжету про «закоханого демона» в романі Любка Дереша яскраво виявляє властиву постмодерністському письму цитатність, адже автор не просто звертається до духовних практик і релігійних уявлень різних народів, утворюючи складне плетиво образних кодів. У романі постає сюжетна канва, що несе на собі низку стильових і семантичних нашарувань, властивих, зокрема, романтичній

концепції персонажа, який виокремлюється зі свого середовища й відчуває потяг до незвіданого. Міфологічна основа твору (архаїчні уявлення про демона, який є надприродною істотою, у пізніших, християнських, культурах – втіленням зла) дозволяє структурувати художній світ на противагу постмодерністській ризомі, увиразнити в ньому такі характеристики, як «верх – низ», «земне-космічне», «демон-людина», «емоціо-раціо». Надаючи почуттю любові трансцендентного значення, письменник доходить висновку, що повна реалізація особистості можлива тільки за умови гармонійної сполуки бінарних опозицій всередині кожного індивіда.

Перспективними є подальші наукові розвідки, присвячені явищу міфологізації постмодерністського твору, а також реалізації у ньому образів-міфологем. Творчість Любка Дереша містить велику кількість міфопоетичних концептів, які наразі є малодослідженими. З'ясування специфіки образної системи творів сучасних авторів, які активно переосмислюють міфологічний дискурс, сприятиме розширенню наукових уявлень про явище постмодернізму, яке досі трансформується й розвивається.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гурдуз А. І. Міфопоетична парадигма в українській та західноєвропейській прозі про землю кінця XIX - першої третини XX ст / Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського. 2006. С. 13–25.
2. Дереш Л. Остання любов Асури Махараджа / Київ: Нора-друк, 2013. 226 с.
3. Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія / Київ: Видавничий центр «Академія», 2007. 607 с.
4. Мелетинский Е. М. От мифа к литературе / Российский государственный гуманитарный университет. Москва: 2001. 166 с.
5. Моклиця М. Основи літературознавства / Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. 192 с.
6. Топоров В. Н. Мифология: Статьи для мифологических энциклопедий. Т. 1 / Москва: Языки славянских культур, 2011. 600 с.